

hihetetlen, mennyire képtelen, korlátolt és szellemi önállóság nélkül való a mai nagyközönség és én azt állítom, hogy bizony száz ember közül alig egy akad, aki lelke mélyéből beszél és szelleme befolyásolhatatlan érvelése szerint ítél, hanem — szomorú való — úgy beszél és úgy ítél, ahogy ezt valahol, különösen pedig „mérvadó oldalról“ hallotta avagy olvasta. A nagy emberiség többségének szellemélete rabszolgáélet, majmolás szóban és tettben, konzervatív nemtörődömség, mely meg nem akarja fontolni, hogy hiszen egészen másképpen is lehetne sok minden.

□ Valahányszor egyike azon régen ismert vörös füzeteknek (Die Fackel) Kraus Károlytól megjelenik, egy-egy kis esemény válik belőle és Ausztriában épúgy mint odakünn Németországban kapva-kapnak a füzetek után, hogy a satirikus szelleme ruganyosságában szívből gyönyörködjenek. Feladatát a modern fővárosi zsurnálizmus kinövésére és alávalóságaira újjal rámutatni, vérfagyasztó, kegyetlen következetességgel elvégzi és szarkasztikus anthológiában bemutatja a német, de kivált a bécsi zsurnálisták és írók stílusbeli képtelenségét és tartalmi vizenyősségét. Ezzel elérte azt, hogy őt, akinek személyisége a legelsőrangú szerkesztőségnek is díszére válna, mélységesen elhallgatja jóformán az egész sajtó és titokban, ahogy csak lehet, ellene működik.

□ Ez a tagadó, önönmaga ellen működő írói jelenység külön helyet feltételez és érdemel az írók között. Ő a satirikusok klasszikusa és klasszikus a nyelvvezete is.

□ Mint minden zseni, úgy ő is egy kicsit abnormális, szelleme azonban a normális színvonal felett lebeg, nem pedig alatta. Kicsinységek, mint például az, hogy előfizetőit egyik szerkesztői statutumában avval fenyegeti, hogy tetszése esetében megvonja tőlük a jogot, folyóiratára előfizetni, hozzájárulnak érdekes karakterének megvilágításához, de korántsem változtatnak nagyságán.

□ Mekkora feltűnést keltett, midőn nemrég megjelent „Heine und die Folgen“ című munkája. Az egyetemek életbeléptetése óta él az első és másodrangú katedrákon vagy egy féltucat professzor, aki hagyo-

mányszerűleg, lényeges megoldás nélkül megkérődzi az irodalomról és annak képviselőiről szóló adatokat részint azért, mert hiányzik bennök a született kutató erő és kedv, részint kényelmességből és indolenciából. Így történt, hogy Heinet, a „Buch der Lieder“ isteni dalnokát Goethe mellé helyezte az aeszthetikus kathedrabölcseesség és ezzel nagyban szolgálatot tett a nagy német néptömeg érzésvilágának is. És ez így körülbelül hatvan éven át tartott, ellenmondás nélkül, ha Bartelstől eltekintünk. Ekkor megjelent mint egy haragvó félisten Kraus Károly és meggyőző logikájának viharerejével elsöpörte a fennállott Heineoltásokat, megfosztotta őket bűvvarázsos glóriájuktól, szemünk elé állítván az igazi Heinet, a kritikus bonckésétől elért embert és költőt. És a nagy Heineből kis költő lett. Elnémító konzekvenciával ráutal Kraus a költő lirájának fogyatékos szegénységére és szembeesíti az igazi lirahérosszal, Goethevel. De még Heine prózájában is bemutatja a kritikus, hogy az a költő tulajdonképpen csak a mai modern zsurnálizmus Ádámja, tehát korántsem klasszikus.

□ Felette szellemdús, nagyobb munkái Krausnak továbbá „Die chinesische Mauer“, „Sprüche und Widersprüche“, „Aphorismen“ és egyebek.

□ Ha azonban Kraus Károlynál a gondolatok mélyisége azok kifejezésének könnyen érthetőségével vetelkedik, nem mondhatjuk ugyanazt munkatársairól. Akik prózában irnak, tetszelegnek könnyen burkolt szellemeskedésekben és a költők, akik folyóiratában szóhoz jutnak, félreismerik minden poézis lényegét. Költeményeik rajtuk viselik a szenzációhajhászás bélyegét, egyik se szól a szívhez, de igenis valamennyi többé-kevésbé rejtvény, amelyet a józan ész meg nem old; s a ritka kivétel csak igazolja állításomat. Ha a költő ellentett szórégiókba kapkod tucatos gondolatainak felöltöztetésére, ez perverz irodalmi hajlamra vall, vét a nyelv szüzies szentsége ellen és kötelességünkben áll a költészet eme járványos betegségét távol tartanunk a magunk alkotta poézisfogalomtól, ahogyan mi azt remekműíróinktől örökértékű műveikben tanultuk.

KALTENBURG EMIL K

VÁRADI ANTAL.

□ Akármennyire kívánná megfogadni egy hivatott költő prózai írásaiban költői mivoltát, ez nem igen szokott sikerülni. Amint Váradi Antal vaskos kötetit átolvastam, ez a meggyőződésem még szilárdabb lett. Egy-egy omladozó klastromról, egy-egy művésznek indult, de félben maradt szervitapapról, egy-egy színész ábránd, egy-egy írói álom megsemmisüléséül ilyen hangulatosan, sziporkázó színekkel csak a hivatott költő tud írni. Nézzük kissé a Váradi Antal feketén hullámos fejét nemcsak a ma,

de tegnap fényességében. Első irodalmi megnyilatkozása a költészet hitvallása. Szerelmes és vallásos verseket ír, s én a legszentebb gyönyörűségeim közé sorozom, mikor a Strassburgi harangokat, a Pathmoszi látnokot, Regina Coelit olvasgatom. Majd jött az Iskarióth, a Hún-utódok s egyéb drámai írások, melyek mind az ő nagy költői lelkének hervadhatatlan virágai. Közben 30 éven át, mint az országos színművészeti akadémia igazgatója újabb és újabb generációkat nevelt föl s most mikor pihenésre kell gondolnia

más halandónak, ő ódon, levendulaszagu leveles ládákat bolygat meg, a Nemzeti Muzeum öreg fóliánsai közé temetkezik s e század első felének erjedő, bizarr, színes időszakát, híres íróit, színészeit, színésznőket, politikusokat, más művészeket támaszt föl és rájuk sugározta a költői lánglelke magikus sugarait. Nem lehet e könyvet meghatottság nélkül olvasni. Többek ezek, mint érdekes novellák, ezek tények, kulturadokumentumok, hozzá tartoznak a megszületett kultur

Magyarországhoz s Váradi Antal nemcsak gyönyörködtetett minket, de gazdagabbá tette a lelkünket. Jó, jobb és legjobb novella ezrével terem, de ilyen érdekes, jellemző és költői írások a régi Budáról, a régi Pestről, a most letűnt művész-generációról még nem láttak napvilágot. Aki elolvassa őket, egy-egy forró könyccseppel válik meg tőlük s örül, hogy ismeretséget kötött velük.

(K. M.)

□ □ □

□ A PÁLFALVI SZÉLMOLNÁR. (Irta: Árkosi Ferenczi Kálmán. Budapest, 1911. Kunossy, Szilágyi és Társa kiadása.)

□ A népies elbeszéléssel szemben körülbelül olyan bizalmatlanságot érzek, mint amikor a színlap népszínművet hirdet. És csakugyan, nem valami gazdag és nivós a mi népies irodalmunk. „Népies.“ Erre a szóra mindég valami hamis etnográfiai állítással és dekoratív círádással ékesített irodalmi mesterkéeltség jut az eszembe.

□ És most kénytelen vagyok mégis behódolni a népies irodalom előtt. Ez a kötet, amelyet egyfolytában kétszer olvastam végig, rohammal vette be az elfogultságomat. Aki írta, nagyon csöndes, meditáló ember, egy fővárosba száműzött székely, akire hánézek. a messzenéző és fátyolos kék szemében mindég székely hegyek, bércek bús vágyódású reminiscenciáját érzem. Ez a hallgatag és érdekes ember most elmond egyet és mást az ő nagy, bús hazanézésének álmaiból. Szinte érzem, amint megfogja a kezemet és vezet a Királyhágó felé, ahonnan álmélkodó és titokzatos, csodákat-mutató tekintet esik Erdélyország felé. Ahogy olvasom a könyvét, este, lámpafényű intimitásban, ahogy érzem a csontos pogány kezének érintését a csuklómon, még a hangja is megszeng a fülemben. Egy táltos szólal, aki itt maradt és most szegény, bús kőházak rengetegében eltévedt kún táltos, nem zengheti már a hadak utjának misztikus regéjét. Új fájdalmak, szomorú székely sorsok, bús kallódások, elmúlások siró szavát zokogja a fülemben . . .

□ . . . De ez a zokogás az egész székely nemzet siró szava. Ami fájdalom, ami elnyomottság, leromló dicsőség, multakba visszavágyás, jelennel békétlenség van abban a hegyek mögé szorult kis népben, az soha ékeesebben, finomabb jellemzéssel nem szólalt még meg, mint Árkosi elbeszéléseiben. Egy-egy elbeszélése, „A pálfalvi szélmolnár“, vagy a „Berei Ádám tragédiája“, avagy akár „A Mihály uram urasága“ mind, mind nem egy ember bús, vagy néha olyan nevető-siróan tragikomikus sorsa; de egy egész nép általános tragikumát magába foglaló. A kis és nagy érzések, az apró bánatok, végzetes hibák itt, dacára az igénytelen és szerény novellaformának, kiszélesednek, általános érdekűvé lesznek. Szinte úgy érzem, hogy az egész székely nép végzete fejeződik ki bennük olyan tömörséggel, amelyet történeti tragédiában is ritkán találunk. „A semmit-nézők felekezete“ félelmetesen nemzeti tragikumú, a „Vásár után“ pedig nagyon jellemző, minden etnográfiai sallang nélkül is annyira finoman épített dialógusokkal ékes, hogy attól, aki ezt írta, én reménykedve várom a székely népdramát, amely még megírásra vár.

□ Az a nyelv, amelyen ezek a csöndes, de annyira szívbe markoló történetek íródtak, tömör, hatásos és egyszerű, szinte puritán magyar nyelv. Aki így tud írni és ilyen kis keretben, minden kiáltó hang nélkül ki tudja fejezni egy pusztuló, vesző nép egész tragédiáját, az nagyon jeles ember és megérdemli, hogy a könyvét mindenki elolvassa.

B. I.

